

Krzysztof Czubocho*, Małgorzata Paszkowska

Konflikt cypryjski i jego wpływ na proces rozszerzenia Unii Europejskiej

1. Wprowadzenie

Konflikt cypryjski absorbuje społeczność międzynarodową z mniejszym lub większym natężeniem od ponad czterdziestu lat. Secesja Turków cypryjskich należy do najbardziej umiędzynarodowionych konfliktów tego typu na świecie. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku wydawało się, że *status quo* na Cyprze nie ulegnie szybkiej zmianie ze względu na nieprzejednane stanowisko obu wspólnot narodowych oraz coraz to mniejsze zaangażowanie społeczności międzynarodowej w rozwiązanie konfliktu. Sytuacja uległa zasadniczej zmianie w związku z akcesją Cypru do Unii Europejskiej (2004) oraz staraniami Turcji o członkostwo w organizacji. Jednym z warunków wstąpienia całego Cypru do Unii Europejskiej stało się zjednoczenie wyspy. Z kolei akcesja Turcji uwarunkowana jest wstrzymaniem poparcia przez Turcję dla Turków cypryjskich oraz zniesieniem przez Turcję embarga w stosunku do greckiej części wyspy i uznanie Cypru. W tej sytuacji konflikt cypryjski nabrał nowego znaczenia dla Unii Europejskiej oraz aspirujących do członkostwa Cypru i Turcji.

* Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Jarosławiu.

2. Geneza konfliktu cypryjskiego

Podłożem konfliktu cypryjskiego są zaszłości historyczne. Od XV w. Grecy znajdowali się pod panowaniem Imperium Tureckiego. Pod koniec XVIII w. szybko wzrastała świadomość narodowa Greków. Grecy posiadali silną pozycję gospodarczą w Turcji oraz sprawowali wysokie godności w krajach naddunajskich. Pomimo to, nie mogli nawet drukować książek w swoim języku, dlatego z trudem znosili jarzmo tureckiego panowania. W rezultacie w 1821 r. wybuchło antytureckie powstanie, a rok później proklamowano niepodległą Grecję. W odpowiedzi Turcy dokonali ogromnych rzezi Greków w Stambule oraz na innych terenach, gdzie stanowili większość mieszkańców. Pogromy Greków trwały aż do 1827 r. Niepodległość Grecji uznana została w 1830 r. Jednakże nie doprowadziło to do poprawy stosunków z Turcją, ponieważ pod jej panowaniem znajdowały się nadal takie ziemie greckie jak: Tesalia, Epir i Kreta¹.

W XIX w. Imperium Tureckie przeżywało ogromne trudności wewnętrzne. W wyniku I wojny światowej Turcja znalazła się wśród państw pokonanych. Turcji groził nawet zupełny rozpad. Wykorzystali to Grecy interweniując w rejonie Izmiru w latach 1919-1922². W rezultacie interwencji doszło do zniszczenia około 170 tys. domów mieszkalnych, a w walce z interwentami greckimi brało udział 500 tys. chłopów tureckich³. Trudno się dziwić, że przy

¹ M. Żywczyński, *Historia powszechna 1789-1870*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990, s. 273-276.

² M. Rozciszewski, *Geografia ekonomiczna Azji Zachodniej*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1987, s. 47-48.

³ J. Prokopczuk, *Historia powszechna 1871-1939*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1984, s. 256.

takim bagażu negatywnych doświadczeń historycznych w stosunkach grecko-tureckich, przedmiotem rywalizacji stał się Cypr.

Cypr na przestrzeni dziejów często zmieniał suwerena, co było wynikiem strategicznego znaczenia wyspy położonej we wschodniej części Morza Śródziemnego. Wyspa była przedmiotem zainteresowania wielu państw, będąc w toku swej długiej historii pod panowaniem fenickim, asyryjskim, perskim, macedońskim, rzymskim, arabskim i weneckim⁴. Z punktu widzenia niniejszej pracy momentem zwrotnym w historii Cypru było przejście wyspy pod panowanie tureckie (1571)⁵. Od tego czasu zaczęła się na Cyprze kształtować mniejszość turecka⁶, co miało okazać się brzemiennie w skutkach dla przyszłych losów wyspy, a od 1960 r. – państwa cypryjskiego. Turcja panowała na Cyprze do 1914 r. Następnie przeszedł on pod panowanie Wielkiej Brytanii, uzyskując w 1925 r. status kolonii⁷. Pomimo zmiennych kolei losu tradycyjnie Cypr zawsze był silnie związany z Grecją i jej kulturą. Już w XIX w. Grecy cypryjscy rozpoczęli działania na rzecz wyzwolenia i zjednoczenia z Grecją. Po przejściu Cypru przez Wielką Brytanię doszło do utworzenia konspiracyjnego ruchu na rzecz wyzwolenia Cypru i zjednoczenia z Grecją (Enosis)⁸.

Po II wojnie światowej przywódcą Greków cypryjskich został arcybiskup Makarios, który zaangażował się w walkę niepodle-

⁴ M. Borucki, *Historia powszechna 1945-1996*, Wydawnictwo Mada, Warszawa 1996, s. 206.

⁵ A. Wyczański, *Historia powszechna. Wiek XVI*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987, s. 196.

⁶ M. Borucki, dz. cyt., s. 206.

⁷ M. Toporek, *Historia powszechna 1945-1998*, Małopolska Oficyna Wydawnicza Korona, Kraków 1998, s. 193.

⁸ M. Borucki, dz. cyt., s. 206.

głościową, wiążąc się z ruchem Enosis⁹. W 1955 r. Makarios rozpi-
sał plebiscyt, w którym większość uczestników opowiedziała się za
przyłączeniem Cypru do Grecji. Rząd brytyjski nie zgadzał się na to.
W odpowiedzi Grecy utworzyli tajną Narodową Organizację Walki o
Niepodległość Cypru EOKA. EOKA rozpoczęła walkę z administra-
cją brytyjską uciekając się do metod terrorystycznych. W takiej sytu-
acji Wielka Brytania uznała, że przyznanie niepodległości Cyprowi
rozwiąże problem¹⁰. Sam Makarios został natomiast uwięziony na
kilka miesięcy na Seszelach¹¹.

11 lutego 1959 r. Grecja i Turcja podpisały w Zurychu po-
rozumienie przewidujące utworzenie państwa cypryjskiego. 19 lute-
go 1959 r. Wielka Brytania, Grecja, Turcja oraz przywódcy społecz-
ności Turków i Greków cypryjskich porozumiały się w sprawie
utworzenia państwa na Cyprze. Wreszcie 16 sierpnia 1960 r. w dro-
dze porozumień pomiędzy Wielką Brytanią, Grecją Turcją i Repu-
bliką Cypryjską utworzono państwo cypryjskie. Nowe państwo obję-
ło wyspę Cypr oraz przybrzeżne wysepki. Wielka Brytania zachowa-
ła dwie strategiczne bazy wojskowe na Cyprze (Akrotiri i Dhekelia).
Sygnatariusze traktatu w sprawie utworzenia państwa cypryjskiego
mieli konsultować się i współpracować w sprawach dotyczących
obrony Cypru. 6 sierpnia 1960 r. Wielka Brytania, Grecja, Turcja i
Republika Cypru podpisały traktat gwarancyjny, według którego
Republika Cypru zobowiązała się utrzymać swoją niepodległość,
całość terytorialną i bezpieczeństwo oraz szanować swoją konstytu-

⁹ M. Toporek, dz. cyt., s. 193; M. Borucki, dz. cyt., s. 206.

¹⁰ A. Patek, J. Rydel, J.J. Węc, *Najnowsza historia świata 1945-1993, T. 1, 1945-1963*,
Wydawnictwo Literackie, Kraków 1997, s. 351; M. Toporek, dz. cyt., s. 193.

¹¹ M. Toporek, dz. cyt., s. 193.

cję. Pozostali sygnatariusze umowy mieli zagwarantować Cyprowi bezpieczeństwo i integralność terytorialną oraz przeciwdziałać wszelkim akcjom mającym na celu połączenie wyspy z innymi państwami lub jej podziałowi¹².

Konstytucja Cypru miała zapewnić Turkom cypryjskim, stanowiącym mniejszość (18%), silną pozycję w państwie. Według konstytucji na czele państwa miał stać prezydent narodowości greckiej i wiceprezydent narodowości tureckiej. Prezydenta mieli wybierać Grecy, a wiceprezydenta – Turcy. Rada ministrów miała składać się z siedmiu Greków i trzech Turków. Turecki wiceprezydent miał prawo weta wobec postanowień rządu, zatem większość grecka (80% ludności) nie mogła postanowić nic bez zgody mniejszości tureckiej. W pięćdziesięcioosobowym parlamencie Turcy mieli 15 miejsc. Projekty ustaw mogły być przyjęte tylko gdy popierała je większość posłów w ramach każdej społeczności. W rezultacie brak większości wśród posłów tureckich powodował, że projekty ustaw nie mogły być przegłosowane pomimo tego, że opowiadała się za nimi większość parlamentarzystów. Również skład armii nie miał odzwierciedlać stosunków ludnościowych na Cyprze. Armia miała się składać w 60% z Greków i w 40% z Turków. W pięciu większych miastach przewidziano oddzielne magistraty dla Turków i Greków¹³. Turcy posiadali zatem silniejszą pozycję w państwie niż wynikałoby to z ich udziału w ogólnej liczbie mieszkańców.

¹² C. Berezowski, *Prawo międzynarodowe publiczne, T. 1*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966, s. 133-134.

¹³ D. Passent, *Cypr jako problem międzynarodowy*, [w:] *Encyklopedia świat w przeobrażeniu 1965*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1965, s. 361-362.

3. Konflikt cypryjski w latach 1963-1974

Faworyzujące Turków zapisy konstytucji nie odpowiadały większości greckiej. W związku z tym 31 listopada 1963 r. prezydent Makarios zaproponował 13 zmian w konstytucji polegających m.in. na likwidacji weta dla Turków cypryjskich oraz oddzielnych magistratów. Następnie parlament rozpoczął wcielanie w życie propozycji Makariosa, zmieniając w ten sposób zasadnicze elementy porządku publicznego¹⁴. Wywołało to wrogą reakcję ze strony Turków cypryjskich. W grudniu 1963 r. doszło do starć zbrojnych, które przerodziły się w wojnę domową. Grecja i Turcja poparły odpowiednio Greków i Turków cypryjskich, co doprowadziło do umiędzynarodowienia konfliktu¹⁵

Jak zatem widać bezpośrednim powodem powstania konfliktu na Cyprze była próba zmiany konstytucji państwa. Przedstawiciele greckiej społeczności Cypru z prezydentem Makariosem na czele złamali prawo międzynarodowe, ponieważ według traktatów gwarancyjnych nie można było dokonywać zasadniczych zmian w konstytucji. Co więcej, sama konstytucja Cypru przewidywała prawo weta dla Turków cypryjskich, a więc bez ich zgody nie mogła być zmieniona.

15 stycznia 1964 r. zebrała się w Londynie konferencja, w której wzięły udział Grecja, Turcja Wielka Brytania oraz przedstawiciele Greków i Turków cypryjskich. Nie osiągnięto jednak kompromisu. 14 marca 1964 r. ONZ postanowiła wysłać na Cypr siły pokojowe. Miesiąc później (4 kwietnia 1964 r.) Cypr wypowiedział

¹⁴ E. Suzuki, *Self-Determination and World Public Order: Community Response to Territorial Separation*, „Virginia Journal of International Law”, 4/1976, s. 818.

układ o sojuszu z Grecją i Turcją. 5 sierpnia 1964 r. lotnictwo tureckie zbombardowało wyspę. Odpowiedzią prezydenta Makariosa była prośba o gwarancje niepodległości i ewentualną pomoc wojskową skierowana do ZSRR. Prośba została pozytywnie przyjęta przez Związek Radziecki¹⁶. 29 września 1964 r. podpisano cypryjsko-radziecki układ o pomocy ekonomicznej i wojskowej. Na jego mocy ZSRR miał bronić Cypr przed agresją¹⁷. Zatem już w cztery lata po utworzeniu Republiki Cypru doszło do podziału społeczności greckiej i tureckiej na wyspie. Od 1964 r. obie społeczności żyły oddzielone barykadami bez łączności pocztowej i telefonicznej¹⁸. Prezydent Makarios odnosił się krytycznie do układów z Zurychu i Londynu z 1960 r., określających zasady współżycia obu społeczności cypryjskich, twierdząc, że zgodził się na nie, ponieważ nie miał innego wyboru¹⁹.

Większość Greków cypryjskich opowiadała się w tym okresie za przyłączeniem Cypru do Grecji. Już w latach 50. XX w. przedstawiciele rządu greckiego przedstawili na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ problem zjednoczenia Cypru z Grecją. Podkreślano przy tym historyczne związki Cypru z Grecją oraz żądanie Greków cypryjskich zjednoczenia z Grecją. Zjednoczeniowe dążenia zostały jednak odrzucone przez Wielką Brytanię oraz Turcję, które domagały się ochrony dla mniejszości tureckiej²⁰. Idea Enosis zrodziła się w początkach XX w. i była wymierzona przeciwko Brytyj-

¹⁵ D. Passent, dz. cyt., s. 362.

¹⁶ Tamże, s. 362.

¹⁷ M. Borucki, dz. cyt., s. 207.

¹⁸ D. Passent, dz. cyt., s. 363.

¹⁹ D. Passent, dz. cyt., s. 360.

²⁰ E. Suzuki, dz. cyt., s. 818.

czykom. Po II wojnie światowej została wykorzystana w walce przeciwko Turkom cypryjskim²¹.

W toku walk i niepokoїв pomiędzy zwaźnionymi stronami konfliktu cypryjskiego, Grecy byli faworyzowani przez władze państwowe. W tej sytuacji Turcy jako słabsza strona czuli się zagrożeni, a Turcja czuła się zobowiązana do pomocy Turkom²². Efektem zastrzającego się konfliktu było wprowadzenie na Cypr wojsk Wielkiej Brytanii, Grecji i Turcji. 4 marca 1964 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ zdecydowała o wysłaniu na Cypr sił pokojowych UNFICYP²³. Rokowania w sprawie przyszłości Cypru zakończyły się niepowodzeniem wobec tego, że Grecja nie chciała wyrazić zgody na utworzenie na Cyprze państwa federacyjnego²⁴. Za państwem federacyjnym opowiadała się Turcja. W rezultacie ministrowie tureccy w rządzie Cypru odmówili dalszego uczestnictwa w posiedzeniach rządu a deputowani tureccy odmówili udziału w pracach parlamentu. Zaczęto tworzyć odrębne organy administracji i przesiedlać ludność turecką do skupisk tureckich²⁵. W cypryjskim systemie ustrojowym istniały też izby narodowościowe, które miały zajmować się tylko sprawami dotyczącymi kultury, oświaty i religii (w 1965 r. rozwiązano Turecką Izbę Narodowościową)²⁶.

²¹ K. Rozalicz, *Sprawa Cypru w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1975*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1975, s. 360.

²² M. Borucki, dz. cyt., s. 207.

²³ K. Rozalicz, dz. cyt., s. 360.

²⁴ M. Toporek, dz. cyt., s. 193.

²⁵ W. Knypcel, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1964*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1964, s. 56.

²⁶ W. Stankiewicz, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1971*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1971, s. 58.

Dotychczasowe rozważania prowadzą do wniosku, że winą za rozpętanie kryzysu na Cyprze ponoszą Grecy cypryjscy dążący do zmian w konstytucji zagrażających pozycji Turków cypryjskich oraz domagający się zjednoczenia z Grecją. Konstytucyjne zmiany oraz próby zjednoczenia z Grecją stanowiły naruszenie prawa międzynarodowego, ponieważ były zakazane przez traktaty międzynarodowe. Dodatkowo w 1964 r. konflikt cypryjski umiędzynarodowił się, co utrudniało jego rozwiązanie. W 1965 r. Grecja forsowała koncepcję utworzenia na Cyprze państwa jednolitego, tzn. rządzonego przez większość (chodziło o zniesienie „uprzywilejowania” Turków). Domagano się także przyznania Grekom cypryjskim prawa do samostanowienia, włączając w to zjednoczenie z Grecją. W orędziu noworocznym premier Grecji Papandreu wyraził nadzieję, że uda się urzeczywistnić ideę unii Cypru z Grecją.

W 1965 r., pod nieobecność posłów tureckich, parlament cypryjski zaaprobował nową ordynację wyborczą. Zlikwidowano odrębne listy narodowościowe i wprowadzono wspólne listy dla Greków i Turków. Polityka Greków zmierzała zatem do rewizji konstytucji z 1960 r. oraz „likwidacji systemu dwóch odrębnych wspólnot narodowych”²⁷. W lutym 1966 r. rządy grecki i cypryjski odrzuciły możliwość uregulowania problemu cypryjskiego z wykluczeniem zjednoczenia z Grecją a rząd i parlament cypryjski pracowały bez reprezentantów tureckich²⁸. W grudniu 1967 r. Turcy cypryjscy utworzyli własną administrację. Powstała Rada Administra-

²⁷ W. Stankiewicz, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1966*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1966, s. 55-56.

²⁸ W. Stankiewicz, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1967*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1967, s. 59-60.

cyjna, której przewodniczącym został były wiceprezydent Cypru, F. Kucuk. 6 lutego 1967 r. w Atenach miało miejsce posiedzenie Rady Koronnej z udziałem prezydenta Makariosa. Ustalono, że Cypr miałby zostać przyłączony do Grecji²⁹. W tym samym roku na Cypr przybyły oddziały greckie, co doprowadziło do zaostrzenia sytuacji na wyspie. Co więcej, reżim wojskowy sprawujący władzę w Grecji od 1967 r. popierał terrorystyczne działania EOKA zmierzającej do Enosis³⁰.

W 1969 r. prowadzone rozmowy w sprawie przyszłości Cypru nie przyniosły rezultatu, ponieważ Turcy cypryjscy domagali się autonomii (m.in. wprowadzenia odrębnych administracji), natomiast Grecy proponowali utrzymanie niezależności tylko w zakresie religii, nauczania i życia kulturalnego. Deputowani tureccy musieliby wyrazić zgodę tylko w sprawach odnoszących się do mniejszości³¹. W 1970 r. sytuacja wewnętrzna na Cyprze zaostrzyła się w związku z działalnością nielegalnej terrorystycznej organizacji Front Narodowy, która opowiadała się za zjednoczeniem Cypru z Grecją. Członkowie Frontu Narodowego wywodzili się z byłych policjantów oraz byłych członków organizacji EOKA, która w latach 50-tych walczyła zbrojnie z panowaniem brytyjskim, opowiadając się za zjednoczeniem Cypru z Grecją. Członkowie Frontu Narodowego przeniknęli do policji i sił bezpieczeństwa. 5 lipiec 1970 r. odbyły się wybory do Izby Reprezentantów. Przeprowadzono je oddzielnie dla

²⁹ W. Stankiewicz, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1968*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1968, s. 55-57.

³⁰ K. Rozalicz, dz. cyt., s. 361-362.

³¹ W. Stankiewicz, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1970*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1970, s. 57.

Greków i Turków, ponieważ Turcy wycofali się z Izby Reprezentantów w 1963 r. Rząd Cypru ogłosił, że wybory przeprowadzone przez mniejszość turecką były nieważne, ponieważ nie kontrolował ich przebiegu³².

20 listopada 1971 r. osoby związane z generałem Grivasem, który był dowódcą Gwardii Narodowej utworzyły komitet koordynacji walki na rzecz przyłączenia Cypru do Grecji³³. W 1972 r. tajna działalność byłego przywódcy EOKA, generała J. Grivasa, była kontynuowana i zmierzała do zjednoczenia Cypru z Grecją. Także Synod Autokefaliczny Prawosławnego Kościoła Cypryjskiego poparł zwolenników przyłączenia Cypru do Grecji. Trzech członków Synodu (czwartym był Makarios) zażądało od Makariosa zrzeczenia się prezydentury (prezydent Makarios był wtedy przeciwnikiem zjednoczenia)³⁴.

Z czasem działalność ekstremistycznej organizacji EOKA obróciła się przeciwko Makariosowi, który był oskarżany o utrudnianie zjednoczenia. Terrorystyczna działalność EOKA zmierzała do Enosis oraz do pozbawienia władzy Makariosa. EOKA była popierana przez kadre oficerską Cypryjskiej Gwardii Narodowej, która składała się głównie z oficerów greckich podlegających kontroli armii greckiej. W Grecji rozpętano kampanię oskarżającą Makariosa o zdradę idei zjednoczenia z Grecją. Jego działania na rzecz zmniejszenia stanu liczebnego Gwardii Narodowej doprowadziły do puczu

³² W. Stankiewicz, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1971*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1971, s. 59-60.

³³ W. Stankiewicz, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1972*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1972, s. 67.

³⁴ W. Stankiewicz, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1973*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973, s. 62-64.

wojskowego przygotowanego przez greckich oficerów Gwardii. Celem puczu było podporządkowanie Cypru rządowi Grecji, kierowanemu wtedy przez greckich pułkowników³⁵. Sytuacja ta stwarzała bezpośrednie zagrożenie dla mniejszości tureckiej na Cyprze. Biorąc pod uwagę, że obie społeczności cypryjskie były sobie wrogie od dłuższego czasu, próba zjednoczenia Cypru z Grecją mogła wywołać uzasadnione obawy Turków cypryjskich o ich dalszy los. W takiej sytuacji w 1974 r. wojska tureckie interweniowały na Cyprze w obronie Turków.

4. Przebieg konfliktu cypryjskiego po interwencji Turcji w roku 1974

Konsekwencją interwencji było proklamowanie przez przywódcę Turków cypryjskich (R. Denktasz) Federacyjnego Państwa Tureckiego Republiki Cypryjskiej (13 lutego 1975). Powołano Autonomiczną Administrację Turków Cypryjskich oraz Zgromadzenie Ustawodawcze. 8 czerwca odbyło się referendum zatwierdzające powołanie autonomicznego państwa³⁶. 99% Turków poparło proklamowane państwo turecko-cypryjskie³⁷. Problemem, który w przeszłości może utrudniać rozwiązanie konfliktu jest 200 tys. uchodźców greckich, którzy musieli opuścić tereny zajęte przez armię turecką³⁸.

³⁵ K. Rozalicz, dz. cyt., s. 361-362.

³⁶ B. Nitecka-Jagiello, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1976*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976, s. 57, 59.

³⁷ M. Borucki, dz. cyt., s. 209.

³⁸ W. Knypel, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1977*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1977, s. 56.

Kilka dni wcześniej opublikowano tzw. plan Makariosa przewidujący kantonalizację Cypru. Wspólnoty grecka i turecka miały być skupione w oddzielnych kantonach. Plan przewidywał utworzenie ośmiu kantonów tureckich obejmujących 18,2% powierzchni Cypru, a więc zgodnie z procentowym udziałem ludności tureckiej w ogólnej liczbie mieszkańców państwa. Rząd centralny miał dysponować znacznymi uprawnieniami. Po otrzymaniu planu Makariosa R. Denktasz zerwał rozmowy z Grekami cypryjskimi i proklamował federalne państwo tureckie. Według planu Denktasza Cypr powinien być państwem federalnym złożonym z dwóch autonomicznych krajów zamieszkałych oddzielnie przez Greków i Turków. Rząd centralny byłby osłabiony na rzecz krajów autonomicznych³⁹.

W 1976 r. prezydentem Federalnego Państwa Tureckiego Republiki Cypryjskiej został R. Denktasz. Wyłoniono też czterdziestoosobowe Zgromadzenie Ustawodawcze oraz rząd. W tym samym roku Grecy cypryjscy zaproponowali utworzenie państwa federacyjnego z rządem centralnym, składającego się z dwóch regionów. Turcy domagali się jednak dwóch niezależnych państw związanych formalnie rządem centralnym⁴⁰.

3 sierpnia 1977 r. zmarł prezydent Makarios⁴¹. Nowym prezydentem Cypru został C. S. Kiprianu, który dopuszczał możliwość istnienia systemu federalnego na wyspie. Pomimo tego, że był on

³⁹ Tamże, s. 58.

⁴⁰ Tamże, s. 55.

⁴¹ Tamże, s. 56.

bardziej ugodowy w stosunku do Turków nie został przez nich uznany za prezydenta⁴².

W 1978 r. Turcy przedstawili plan rozwiązania problemu cypryjskiego. Miały istnieć dwie strefy zamieszkałe przez Greków i Turków, które miały być oddzielnie zarządzane. Rząd federalny miał zajmować się tylko polityką zagraniczną i obroną a zgromadzenie parlamentarne miało składać się w połowie z przedstawicieli obu wspólnot. Plan był nie do przyjęcia dla Greków. W 1978 r. Turcja utrzymywała na Cyprze prawie 30 tys. żołnierzy⁴³. Impas trwał do 1983 r. W tym czasie Turcy domagali się gwarancji bezpieczeństwa w postaci obecności wojsk tureckich na Cyprze i opowiadali się za dwustrefowym państwem (luźna federacja). Żądali także kontroli ruchu ludności oraz ustalenia granic pomiędzy strefami. Natomiast Grecy chcieli, aby ludność korzystała ze swobody poruszania się na całym obszarze Cypru⁴⁴.

Wreszcie 15 listopada 1983 r. Turcy cypryjscy ogłosili niepodległość proklamując Turecką Republikę Cypru Północnego (TRCP)⁴⁵. W 1985 r. w TRCP odbyło się referendum, wybory prezydenckie oraz wybory do Zgromadzenia Konstytucyjnego. Jednocześnie prezydent TRCP nadal opowiadał się za obecnością oddziałów tureckich na Cyprze jako gwaranta bezpieczeństwa dla Turków

⁴² S. Grzyski, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1978*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1978, s. 58.

⁴³ B. Nitecka-Jagiello, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1979*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979, s. 63.

⁴⁴ B. Nitecka-Jagiello, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1981*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1983, s. 59.

⁴⁵ J. Szatkowska, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1982-1983*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1985, s. 76.

cypryjskich⁴⁶. TRCP jest uzależniona od pomocy finansowej Turcji, co jest wynikiem międzynarodowego embarga gospodarczego, zastrzonego jeszcze po ogłoszeniu niepodległości w 1983 r.⁴⁷.

Jak zatem widać, istotne rozbieżności co do sposobu rozwiązania problemu cypryjskiego uniemożliwiały wznowienie dialogu między obiema społecznościami. Wielokrotnie jeszcze inicjowano z zewnątrz rozmowy pomiędzy przedstawicielami obu społeczności, jednak bezskutecznie⁴⁸.

Z punktu widzenia prawa międzynarodowego dążenie Turków cypryjskich do niepodległości jest secesją części terytorium państwa. W toku dotychczasowych rozważań ustalono, że stosunek społeczności międzynarodowej do secesji jest negatywny. Stosunek ten jest jednakże uzależniony od sytuacji mniejszości w ramach państwa macierzystego. Jeżeli mniejszość jest dyskryminowana i nie może brać normalnego udziału w rządzeniu państwem, społeczność międzynarodowa dopuszcza możliwość podjęcia walki o niepodległość. Secesja powinna być też wynikiem działania wewnętrznych sił dezintegracyjnych, tzn. nie może być inspirowana z zewnątrz lub. Secesja ma być masowym ruchem na rzecz niepodległości.

Dążenia separatystyczne Turków cypryjskich były wynikiem tego, że żyli oni w atmosferze ciągłych obaw o własne bezpieczeństwo. Obawy te wynikały z powtarzających się prób zjednoczenia Cypru z Grecją, wychodzących zarówno od władz greckich jak i

⁴⁶ J. Szatkowska, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1986-1987*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1987, s. 68-69.

⁴⁷ J. Szatkowska, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1988*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1989, s. 73.

⁴⁸ M. Borucki, dz. cyt., s. 209.

od Greków cypryjskich. Dodatkowo rząd Makariosa nie realizował wielu postanowień konstytucji dotyczących Turków cypryjskich. Konstytucja Cypru posiadała gwarancje międzynarodowe i jej zmiana mogłaby nastąpić tylko za zgodą Turków. Plany pozbawienia Turków części ich uprawnień konstytucyjnych stały się bezpośrednią przyczyną wszczęcia konfliktu cypryjskiego. Negatywne doświadczenia historyczne dzielące Grecję i Turcję przeniosły się na grunt cypryjski. Ponadto mniejszość turecka była stroną słabszą w konflikcie, ponieważ Grecy byli faworyzowani przez rząd cypryjski podczas wojny domowej.

Turcy cypryjscy mieli zatem istotne powody po temu aby dążyć do secesji. Ich dążenia separatystyczne nie mogą być uznane za nielegalne, tym bardziej, że popierała je przytłaczająca większość Turków. Sprzeczne z prawem międzynarodowym były natomiast działania Grecji oraz rządu Makariosa zmierzające do rewizji konstytucji oraz zjednoczenia Grecji z Cyprzem. Trudno się zatem dziwić, że w takiej sytuacji Turcja interweniowała na Cyprze w 1974 r., biorąc w obronę Turków cypryjskich. Interwencja Turcji dokonała się bez upoważnienia organów międzynarodowych, dlatego można mieć poważne wątpliwości co do jej legalności⁴⁹. Stała się jednak

⁴⁹ Turcja uważała interwencję na Cyprze jako swego rodzaju interwencję humanitarną. Miało chodzić o obronę Turków cypryjskich przed planowanym zjednoczeniem Cypru z Grecją, co miałyby narazić Turków cypryjskich na dyskryminację ze strony Greków. Zagadnienie tzw. interwencji humanitarnej jest nowym problemem na gruncie prawa międzynarodowego. W związku z tym przedstawiciele doktryny uważają ten rodzaj interwencji za postępowanie nielegalne, ponieważ taką interpretację dyktuje dotychczasowy stan prawa międzynarodowego (zasada niemieszania się w sprawy wewnętrzne innych państw oraz zasada suwerenności państw). J. Białocerkiewicz, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2003, s. 315-316; R. Kwiecień, *Suwerenność państwa. Rekonstrukcja i znaczenie idei w prawie międzynarodowym*, Zakamycze,

rzecz kuriozalna. Społeczność międzynarodowa obarczyła odpowiedzialnością za powstałą sytuację Turków cypryjskich. Rada Bezpieczeństwa uznała w 1983 r. ogłoszoną proklamację niepodległości za nielegalną. Zwrócono się do wszystkich państw o nieuznawanie TRCP oraz o nieudzielanie jej pomocy w żaden sposób⁵⁰. Już wcześniej nałożono na Turków cypryjskich sankcje, które umocniono jeszcze po 1983 r.

Jak już wskazano w konflikcie cypryjskim naruszenia prawa międzynarodowego dopuściły się Grecja, kierowany przez Greków cypryjskich rząd Cypru oraz Turcja interweniująca na Cyprze w 1974 r. Żadne z wyżej wymienionych państw nie poniosło jednak odpowiedzialności międzynarodowej. Konsekwencje kryzysu cypryjskiego ponieśli Turcy cypryjscy.

W rezultacie interwencji stało się możliwe utworzenie TRCP. Państwo Turków cypryjskich posiada podstawę terytorialną i ludnościową. Obejmuje ono 36% powierzchni Cypru⁵¹ i jest zamieszkałe przez około 100 tys. ludzi. Trzecim istotnym elementem państwa jest istnienie władzy cechującej się efektywnością i trwałością. TRCP kontroluje efektywnie i trwale (od 1983 r.) ludność i terytorium znajdujące się pod jej władzą. Można zatem stwierdzić, że jest to stabilna i trwała wspólnota utrzymująca porządek na swoim

Kraków 2004, s. 157-160. Legalna interwencja humanitarna może mieć miejsce tylko na podstawie decyzji Rady Bezpieczeństwa ONZ. Jednakże nawet legalna interwencja nie może doprowadzić do oderwania części terytorium państwa (naruszenia integralności terytorialnej państwa, na którego terytorium ma miejsce interwencja). W związku z powyższym uzasadniona jest teza, że jednostronna interwencja Turcji na Cyprze, która doprowadziła do podziału wyspy była nielegalna.

⁵⁰ M.N. Shaw, *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 1994, s. 164.

terytorium. Nieodzownym atrybutem państwa jest także suwerenność. W prawie międzynarodowym obowiązuje zasada suwerenności formalnej, tzn. znaczenie ma nie faktyczna niezależność ale posiadanie organów za pomocą których można brać udział w stosunkach międzynarodowych. TRCP spełnia również ten warunek. Pomimo izolacji międzynarodowej TRCP jest uznawana przez Turcję i Pakistan⁵² oraz posiada status obserwatora w Organizacji Konferencji Muzułmańskiej⁵³. Uznanie międzynarodowe nie jest kryterium państwowości, dlatego ograniczone uznanie nie może decydować o jej braku. Zatem z formalnego punktu widzenia TRCP spełnia prawno-międzynarodowe kryteria państwowości. W rzeczywistości jednak TRCP jest silnie uzależniona politycznie i gospodarczo od Turcji⁵⁴. Zależność ta jest tak głęboka, że określa się TRCP mianem państwa fikcyjnego lub marionetkowego⁵⁵.

Nie istnieje zatem państwo Turków cypryjskich. Państwo takie nie istnieje jednakże nie ze względu na jego rzekomą nielegalność⁵⁶, ale ze względu na brak efektywności, a co za tym idzie fik-

⁵¹ P. Łaski, *Secesja części terytorium państwa w świetle prawa międzynarodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1990, s. 180.

⁵² J. Szatkowska, *Cypr*, [w:] *Encyklopedia świat w przekroju 1989-1990*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1990, s. 70.

⁵³ P. Łaski, dz. cyt., s. 102.

⁵⁴ M.N. Shaw, dz. cyt., s. 164.

⁵⁵ J. Combacau, *L'Etat en droit international*, [w:] J. Combacau, S. Sur, *Droit international public*, Montchrestien, Paris 1999, s. 276; P. Dallier, N.Q. Dinh, A. Pellet, *Droit international public*, L.G.D.J., Paris 1999, s. 522.

⁵⁶ Zagadnienie legalności jako kryterium państwowości jest szeroko dyskutowane w doktrynie prawa międzynarodowego. Jest to zagadnienie kontrowersyjne a przedstawiciele doktryny prawa międzynarodowego nie mogą dojść do porozumienia w tej sprawie. Rozstrzygnięcie tego sporu wykracza poza ramy niniejszego artykułu. Skoro ustalono, że TRCP brakuje efektywności to oznacza to, iż bezprzedmiotowe stają się pogłębione rozważania na temat jej legalności. Odnośnie problemu legalności secesji i legalności państwa powstałego w wyniku secesji patrz J. Crawford, *The Creation of States in International Law*, Clarendon Press, Oxford 1979, s. 267-268.

cyjny charakter. Fikcyjny charakter TRCP polega na tym, że jest ona wszechstronnie uzależniona od Turcji. Jej powstanie było wynikiem interwencji Turcji i obecnie, w atmosferze izolacji międzynarodowej i sankcji ekonomicznych, nie byłaby w stanie przetrwać bez pomocy Turcji.

W sytuacji secesyjnej kryteria państwowości są zaostrzone. Państwo macierzyste musi albo zostać pokonane w wojnie, albo porzucić dalszą walkę o jedność państwa. W każdym razie musi zachodzić prawdopodobieństwo, że część państwa macierzystego objęta secesją nie dostanie się z powrotem pod jego panowanie. Nie wiadomo czy TRCP mogłaby przetrwać jako państwo po 1983 r., ponieważ broniły jej wojska tureckie. Z drugiej strony trudno się dziwić, że TRCP jest uzależniona od Turcji w sytuacji, kiedy społeczność międzynarodowa robi wszystko, aby ją zlikwidować. TRCP należy zatem traktować jako część Cypru pod odrębną administracją⁵⁷.

Przy rozwiązaniu problemu cypryjskiego należy uwzględnić nie tylko aspekty prawnomiędzynarodowe, ale także aspekty polityczne. Obie wspólnoty pozostają w faktycznej izolacji od 1964 r. Obie wspólnoty są sobie wrogie i wobec siebie nieufne. W takiej sytuacji dążenia do zjednoczenia Cypru natrafiają na poważne problemy. Przedłużanie aktualnej sytuacji prowadzi do utrwalenia podziału Cypru i do dalszego zwiększenia przepaści gospodarczej pomiędzy dobrze prosperującą grecką częścią wyspy a pogrążoną w marazmie gospodarczym częścią turecką. Społeczność międzyna-

⁵⁷ M.N. Shaw, dz. cyt., s. 164.

dowa nie daje jednak Turkom cypryjskim żadnej nadziei na utworzenie własnego państwa.

5. Wpływ konfliktu cypryjskiego na proces integracji Turcji z Unią Europejską

W 2002 r. rozpoczęła się nowa runda negocjacji pomiędzy Grekami a Turkami. Było to związane z możliwością przystąpienia Cypru do Unii Europejskiej. Unia zawsze uważała secesję Turków cypryjskich za nielegalną. W związku z tym postanowiono wymusić na Turkach cypryjskich zjednoczenie z grecką częścią wyspy poprzez zastrzeżenie, że Cypr może wejść do Unii Europejskiej pod warunkiem wyrzeczenia się przez Turków aspiracji niepodległościowych. Wieloletnie embargo nałożone na turecką część wyspy doprowadziło do zacofania tej części wyspy w stosunku do greckiej części Cypru. Wydawało się zatem, że Turcy cypryjscy zgodzą się na zjednoczenie wyspy, ponieważ akcesja do Unii Europejskiej miała oznaczać zniesienie embarga oraz napływ znacznych funduszy pomocowych. Założenia te okazały się słuszne, a obie wspólnoty narodowe doszły do porozumienia w sprawie zjednoczenia tuż przed planowanym przyjęciem Cypru do Unii Europejskiej w 2004 r. Pod auspicjami ONZ miało dojść do referendum w obu częściach wyspy, w którym ludność miała się wypowiedzieć w sprawie zjednoczenia Cypru.

Wyniki referendum były bezprecedensowe. Przejawiająca tendencje separatystyczne ludność turecka opowiedziała się za zjednoczeniem, a domagająca się zawsze zjednoczenia ludność grecka

zagłosowała przeciwko przewycięzeniu podziału Cypru⁵⁸. Po raz pierwszy w najnowszej historii zdarzyło się, że państwo macierzyste nie chciało zakończenia secesji oraz przywrócenia swojej integralności terytorialnej. Przyczyn takiej sytuacji należy upatrywać w wieloletnich zaszłościach historycznych oraz wzajemnej nieufności obu wspólnot narodowych. Grecy cypryjscy chcieli prawdopodobnie ukarać Turków cypryjskich za cierpienia i problemy, jakie spowodowali poprzez swoje dążenia separatystyczne i w ten sposób nie dopuścić do wejścia tureckiej części wyspy do Unii Europejskiej. Konsekwencje nieudanej próby zjednoczenia ponieśli bowiem Turcy cypryjscy. W związku z negatywnym wynikiem referendum ich wejście do Unii Europejskiej stało się niemożliwe. Nie zniesiono także embarga w stosunku do tureckiej części wyspy. Ostatnia próba pogodzenia zwaśnionych stron konfliktu cypryjskiego miała miejsce na przełomie października i listopada 2006 r. Ostatecznie nie udało się nawet przekonać Greków i Turków cypryjskich do tego, aby zasiedli wspólnie przy stole rokowań.

Na tym nie kończą się jednak konsekwencje konfliktu cypryjskiego dla procesu poszerzania Unii Europejskiej. Chęć akcesji do organizacji zgłasza bowiem Turcja. Problem polega na tym, że Cypr jako członek Unii Europejskiej może blokować akcesję Turcji. Powstała dogodna możliwość dla greków cypryjskich wzięcia odwetu na Turcji za problemy związane z podziałem wyspy. Wielu Greków musiało opuścić północną, secesjonistyczną część Cypru, w wyniku interwencji tureckiej z 1974 r. i do dzisiaj nie mogą odzy-

⁵⁸ A. Kaya, *EU Integration Process: Prospects and Challenges for Turkey*, „Wspólnoty Europejskie”, 10/2005, s. 12-13.

skąć swojej własności. Cypr wykorzystuje swoją pozycję państwa członkowskiego Unii Europejskiej aby upokorzyć Turcję oraz wymusić na niej rozwiązanie konfliktu cypryjskiego zgodnie z własnymi interesami.

W związku z konfliktem cypryjskim Turcja nie uznaje Cypru oraz nałożyła embargo na Cypr. Cypryjskie statki nie mogą zawijać do tureckich portów a samoloty nie mogą lądować na tureckich lotniskach. Sytuacja nie zmieniła się pomimo wstąpienia Cypru do Unii Europejskiej. Cypr wykorzystuje nie zniesione embargo tureckie, aby blokować negocjacje adhezyjne Turcji z Unią Europejską. Aby negocjacje te mogły się rozpocząć i następnie posuwać do przodu, Turcja musi prowadzić wolny handel ze wszystkimi państwami członkowskimi Unii Europejskiej. Oznacza to konieczność zniesienia embarga w stosunku do Cypru oraz uznanie Cypru przez Turcję. Turcja początkowo była skłonna zastosować się do tych warunków, ponieważ miała nadzieję, że będzie to oznaczało zniesienie blokady tureckiej części Cypru. Jednakże kiedy okazało się, że tylko Turcja ma ustąpić, a blokada tureckiej części Cypru ma być utrzymana, Turcja zdecydowała się usztywnić swoje stanowisko i nie znosić embarga w stosunku do Cypru⁵⁹. Problem rozpoczęcia negocjacji został rozwiązany, ponieważ pozostałe państwa członkowskie przekonały Cypr, że należy ustąpić i rozpocząć negocjacje pomimo nie zniesienia embarga⁶⁰. 12 czerwca 2006 r. Unia Europejska wyraziła

⁵⁹ O. Matthews, *Sliding Backward*, Newsweek 2006, April 24, s. 43; O. Matthews, *Second Thoughts*, Newsweek 2006, August 21/August 28, s. 31; J. Piotrowski, *Przewodnictwo Finlandii w Radzie Unii Europejskiej*, „Wspólnoty Europejskie”, 6/2006, s. 3.

⁶⁰ P. Zientara, *Turcja: dylematy i wyzwania w kontekście akcesji do Unii Europejskiej*, „Wspólnoty Europejskie”, 5/2006, s. 8.

zgodę na rozpoczęcie negocjacji członkowskich z Turcją odnośnie pierwszego z 35 rozdziałów. Jednakże Cypr nie zamierza ustępować na długo, planując blokowanie kolejnych rundy negocjacji członkowskich Turcji, argumentując, że Turcja nie spełniła jeszcze kryteriów ustalonych przez Wspólnotę. W rezultacie Turcja czuje się upokorzona, a premier Turcji Recep Tayyip Erdogan stwierdził nawet w czerwcu 2006 r., że istnieje możliwość załamania się negocjacji jeżeli Turcja nadal będzie traktowana w taki sposób⁶¹.

Strona turecka stoi na stanowisku, że każda ze stron negocjacji powinna wykazać się elastycznością. Miałyby to oznaczać, że Turcja zniósłaby embargo w stosunku do Cypru pod warunkiem zniesienia embarga przez Unię Europejską w stosunku do tureckiej części Cypru. Teoretycznie istnieje możliwość takiego rozwiązania. Jednakże obecnie negocjacje członkowskie Turcji są w impasie, do czego w niemalym stopniu przyczynili się Grecy cypryjscy.

Przedłużające się negocjacje członkowskie tworzą niekorzystną sytuację nie tylko dla członkostwa Turcji w Unii Europejskiej, ale wpływają także negatywnie na rozwój sytuacji wewnętrznej w Turcji. Turcy czują się upokorzeni złym, ich zdaniem, traktowaniem Turcji przez Unię. W rezultacie odsetek ludności Turcji opowiadającej się za wstąpieniem do Unii Europejskiej spadł w ostatnich dwóch latach z 70% do 43%⁶². Rozgoryczenie ludności Turcji jest jednym z powodów wzrostu nastrojów nacjonalistycznych

⁶¹ O. Matthews, S. Cohen, *Turkey. More Bumps in the Rough Road to Europe*, Newsweek 2006, June 26, s. 4.

⁶² O. Matthews, *Second...*, dz. cyt., s. 30.

i fundamentalistycznych w Turcji⁶³. Nacjonalizm łączy się z odwrotem od demokratycznych zasad oraz wzrostem fundamentalizmu religijnego. Stawia to w trudnej sytuacji premiera Turcji, który kilka lat temu (2002) zapoczątkował demokratyczne reformy w kraju z myślą o przyszłym członkostwie Turcji w Unii Europejskiej. Rządząca w Turcji od 2002 r. partia (*Justice and Development Party*) jest partią o umiarkowanym nastawieniu islamistycznym⁶⁴. Zaistniała sytuacja jest zatem także groźna dla kierunku w jakim będzie podążała w przyszłości Turcja. Wzrost nacjonalizmu i fundamentalizmu może zagrozić członkostwu Turcji w Unii Europejskiej. Co więcej, może mieć poważne konsekwencje dla kierunku w jakim będzie podążała Turcja (ostatnio Turcja intensyfikuje kontakty z innymi islamskimi państwami). Jest to o tyle istotne, że Turcja jest wieloletnim sojusznikiem Zachodu oraz pierwszym państwem reali-

⁶³ Inne powody wzrostu nacjonalizmu i fundamentalizmu religijnego związane są z zagrożeniem bezpieczeństwa Turcji ze strony Kurdów oraz ekonomicznymi kosztami dostosowywania gospodarki Turcji do regulacji unijnych. Odnosnie Kurdów należy stwierdzić, że Unia Europejska naciska na Turcję aby ta stosowała demokratyczne metody walki z secesjonistami kurdyjskimi oraz przyznała Kurdom wolności na jakie mogą liczyć mniejszości w demokratycznych państwach Wspólnoty. Sytuację tą wykorzystują Kurdowie domagając się należnych im praw oraz niepodległości z coraz większą siłą, co wywołuje poczucie zagrożenia w Turcji. W 2006 r. miały miejsce gwałtowne demonstracje Kurdów w różnych miejscach Turcji a w starciach z policją byli ranni i zabici. Ponadto Kurdowie atakują terytorium tureckie ze swoich baz w irackim Kurdystanie. O. Matthews, S. Cohen, *The Next Front?*, „Newsweek” 2006, July 31, s. 32-33; O. Matthews, S. Cohen, *Beginning of the End?*, „Newsweek” 2006, July 5, s. 27. Procesy dostosowawcze wiążą się ze znacznymi kosztami dla gospodarki tureckiej, co wywołuje wzrost niezadowolenia społecznego. Premier Erdogan był w stanie reformować Turcję w bardzo szybkim tempie, ponieważ spodziewano się szybkiej akcesji do Unii Europejskiej i związanego z tym wzrostu stopy życiowej. Jednakże perspektywa przystąpienia do Unii Europejskiej oddala się m.in. ze względu na postawę Greków cypryjskich a koszty procesów dostosowawczych wzrastają. O. Matthews, *Second...*, dz. cyt., s. 30; O. Matthews, S. Kohen, *Beginning...*, dz. cyt., s. 27.

⁶⁴ O. Matthews, S. Cohen, *Beginning...*, dz. cyt., s. 24-25.

zującym przemiany demokratyczne rządzonym jednocześnie przez islamistów.

6. Podsumowanie

W podsumowaniu należy stwierdzić, że konflikt cypryjski ma ciągle istotne znaczenie dla społeczności międzynarodowej, warunkując do pewnego stopnia dalsze rozszerzenie Unii Europejskiej oraz wpływając w znacznym stopniu na rozwój sytuacji wewnętrznej w Turcji. Stawką jest kontynuacja reform demokratycznych w pierwszym państwie islamskim rządzonym przez partię islamską. Jeżeli negocjacje będą się posuwać do przodu a Turcy będą mieli nadzieję na członkostwo w Unii Europejskiej to istnieją duże szanse na powstanie pierwszego w świecie demokratycznego państwa rzonego przez islamistów. Taki rozwój sytuacji zadał by kłam twierdzeniu, że islamizm musi się wiązać z zacofaniem, terroryzmem i fundamentalizmem islamskim. Stawka jest wysoka, dlatego wydaje się, że jeżeli przewyciężone zostaną przeszkody dla członkostwa Turcji w Unii Europejskiej związane z procesami dostosowawczymi w zakresie gospodarki oraz tworzeniem społeczeństwa demokratycznego, Unia Europejska nie pozwoli Cyprowi na blokowanie ewentualnej akcesji Turcji w dłuższym okresie czasu.